

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Corpus Doctrinae Christianae

Melanchthon, Philipp

Lipsiae, 1572

VD16 M 2890

De Discrimine Veteris Et Novi Testamenti.

urn:nbn:de:hbz:466:1-36094

Victorem, ac manere quidem in renatis peccata, sed tamen discerni esse peccata contra conscientiam ab ijs, quæ manent in Sancto. Dicimus enim amitti gratiam, cum violatur Lex Dei contra conscientiam. Hæc non solum nihil habent absurdi, sed reuera congrua cum consensu omnium Sanctorum inde vsq; ab initio.

COGITA Davidem cum obiurgatur à Nathan: hic David quod sit iram Dei, & vere expauescit ac dolet. Rursus autem cum augetur in Evangelium: Abstulit Dominus peccatum tuum, erigitur hac voce, nec cogitat se habere remissionem propter suas virtutes, sed huic voci credit, & cogitat de promissionibus quæ sunt datæ patribus, luctatur cum dubitatione, & fide vincit. Quid deinceps? An postea putat se Legi Dei satisfacere? Imo vero agnoscit, infirmitatem hanc procul abesse à perfectione Legis. Ideo dicit, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, & scit tamen per misericordiam placere Deo hanc salutem bonæ conscientie, in reconciliato. Sicut inquit: Pax multa illigentibus Legem tuam. **HAS** summas intueantur animi, quæ cum sint perpetuus & irrefragabilis consensus sanctorum omnium temporum. Nec difficile erit refutare cauillationes, quæ contra hanc sententiam excogitantur, si hæc summa fuerint in conspectu, & in quotidiana inuocatione exerceantur. Nulla enim potest esse vera inuocatio, nisi cognita doctrina de fide. Accedendum est enim ad Deum fiducia Mediatoris, vt Rom. 5. Per hunc habemus accessum, &c. Item Mat. 4. Habentes talem Pontificem, accedamus cum fiducia.

DE DISCRIMINE VETERIS

ET NOVI TESTAMENTI.

VNA est perpetua Ecclesia Dei inde vsq; à creatione hominis, & edita promissione post lapsum Adæ: Sed doctrinæ propagatio facta in alijs politijs fuit. Ac prodest considerare seriem historiarum, & testimonia, in quibus se Deus patefecit ab initio, & iram aduersus peccata, & misericordiam erga conuersos declarauit. Nam vt scitemus doctrinam Ecclesie solam, primam & veram esse, Deus singulari beneficio scribi perpetuam historiam ab initio voluit, & seruauit, & huiusmodi scripto per Patres & Prophetas addidit testimonia, editis dignis miraculis, vt sciremus, vnde & quomodo ab initio propagata sit Ecclesie doctrina. Postea vero Gentium religiones exortæ sunt, quibus alijs temere fingentibus novos Deos, & novos cultus, reuera prima doctrina. Nec norunt Græci aut alij suarum religionum auctores, & quotidie horribili licentia fingeant novas, nunc sacra Bacchi, nunc Dianæ.

QVARE cogitemus ingens Dei beneficium esse, quod certum librum Ecclesie tradidit & seruat, & ad

i. n. hunc

hunc alligat Ecclesiam. Tantum hic populus est Ecclesia, qui hunc librum amplectitur, audit, discit, & recipit propriam eius sententiam in inuocatione Dei, & in regendis moribus. Non igitur est Ecclesia Dei, ubi reijcitur hic liber, vt apud Mahometistas: Aut ubi ex illa propria sententia, proponitur commentitia, vt apud hereticos. Vere lectio & meditatione opus est, vt propria sententia retinetur, sicut de studio sepe precipitur. 1. Timoth. 1. Intende lectio Coloss. 3. Verbum Christi abunde inter vos. Spiritus sanctus vultur se velle scribi doctrinam & testimonia diuina. Psal. 105. Scitur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur laudabitur minum.

A M E M V S ergo & colamus studia libri diuini traditi, ac primum sciamus in summa, duo genera doctrinæ in nullo libro contineri, Legem & promissionem Gratiz, quæ proprie vultur Euangelium. Hæc distinctio lumen est vniuersæ scripturæ, ac vtrunq; genus doctrinæ ante Moysen.

L E X est noticia in creatione hominis indita menti, deum vnum esse Deum, conditorem rerum, eiq; debere inuocationem & obedientiam, iuxta discrimen honestorum & turpium, quod ipse Deus impresserat menti, & panis contumaciam. Nam imago Dei in mente, erat in mente illa firma noticia de Deo, & agnitio Legis, illa voluntate conuersio ad Deum. Etsi autem post lapsum voluntas hæc facta est, & in mente noticia obscurior facta est, tamen manet noticia, quæ extet æternum & immutabile iudicium Dei contra peccatum, reprobans Deum irasci peccato.

S E D promissio reconciliationis post lapsum, non est noticia in se natura, sed est vox prolata ex utero sine Patris, quæ prius ignota fuit omnibus creaturis, quæ uocellus testatus est, se homines recipere in gratiam, & deleturum esse peccatum & mortem, ac instauraturum iusticiam & vitam, propter quædam venturum semen mulieris. Estq; incoata prædicatio utriusq; generis in Paradiso. Legis vox est accusatio inobedientie, promissio vero erat: Semen mulieris conculcabit caput serpentis. Et erant postea Patres, vt Adam, Seth, Enoch, & alij, qui legitima uocationeangebantur Sacerdotio, & propagabant vtramq; doctrinam.

L E X quæ prohibet homicidium, expresse prædicatur in concione ad Cain, & deinde in concione ad Noë repetitur. Lex quæ prohibet uagabundines, sancita est in Paradiso, & postea propositum testimonium in iudicio Dei in diluio, & conflagratione Sodomæ. Sic & promissio subinde magis illustrata est, cum ad Abraham dicitur, In semine tuo benedicentur omnes Gentes.

Q U I D igitur proprie nominatur vetus Testamentum? quid nouum? cum Legem & Euangelium sepe per prædicare necesse fuerit, & cum eiusdem uocis ministerium perpetuo sit in Ecclesia? Respondeo, Vetus Testamentum proprie

promulgatio Legis, seu pactum, quo populus Israël ad Legem & formam politicam, obligatus est ad hunc finem, ut in hac politia firmaretur & propagaretur promissio de venturo Messia, propter quam & in hoc populo erat vera electorum Ecclesia. Hic finis legitime considerandus est, quem ignara multitudo in populo Israël non intelligebat, sed tres errores circumferebat. Primus erat, sicut promissionem terræ, hoc est, certi loci possessionem & Remp. videbatur esse rem corporalem: Sic Messiam promissum existimabat hanc politiam aucturum & confirmaturum esse, non intelligebant mitti eum ut fieret victima, ut aboleret peccatum & mortem, & hac politia cursum daret iusticiam & vitam æternam credentibus. SECUN-

DO error erat. Non intelligebant cur præcipue Lex promulgata esset. Non enim tantum promulgata est, ut politica disciplina hic populo regeretur, sed ut extaret vox Dei certo & illustri testimonio terram, qua patefactum esset iudicium Dei æternum & immutabile aduersus peccatum, ut ira Dei agnita quæreretur promissio Messia. Sed multitudo ignara tantæ rei, existimabat Legem tantum esse politiam disciplinam, & externam obædientiam satisfieri Legi Dei, nec intelligebat peccata interiora, dubitationes de ira & de misericordia Dei, non vere expauescere, non ardere fide & dilectione, non acquiescere in Deo fiducia auxilij diuini, in inuocatione dubitare an Deus accipiat preces. Deniq; habere innumerabiles errantes motus. Hæc multa multi fingebant non esse peccata, nec pugnare cum Lege Dei.

TERTIUS error erat: Peccata & lapsus suos fingebant compensari sacrificijs, & mereri se remissionem peccatorum maculatione peccatorum, & alijs ceremonijs. Et hac opinione cumulabant sacrificia. Ius & nouas ceremonias excogitabant, aut Ethnicas recipiebant. Mactabant liberos suos, ut magno & difficili opere plura bona mereantur, ut humana cæcitas ad hunc errorem prona est, ut putet opera nobis excogitata magnificeri à Deo. Hi tres errores late grassabantur in hoc populo.

SED tamen semper seruauit Deus in hac ipsa politia aliquam veram Ecclesiam, hoc est, cœtum recte sentientem, ut Iesa. 1. dicitur: Nihil dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma esse mus, &c. Tanta igitur vera Ecclesia errores, & reuocabat aliquos ad veram Dei inuocationem, docebat hanc politiam constitutam esse, ut esset certa fides & certus locus Ecclesie, donec veniret Messias, ut in hoc loco interim conseruaretur & propagaretur promissio, testabatur hunc Messiam mitti, ut fieret victima pro peccato, & daret iusticiam & vitam æternam, non imperium mundi in hac mortali vita.

DE IUDÆ & de Lege docebant, externam obædientiam & disciplinam non satisfacere Legi Dei, nec placere Deo, nisi prius iusto

fundamento, hoc est, agnita promissione Messiae, ac propter eam accepta remissione peccatorum & reconciliatione. Hanc fidem docebant oportere praelucere in inuocatione, quod Deus propter hoc Messiam verè reciperet ipsos, & exaudiret preces. Hæc fide docebat incoandam esse hanc partem Legis in corde, videlicet, Decalogum de Dilectione, de Inuocatione, de Timore Dei.

S i c de ceremonijs concionabantur, nequaquam traditas esse, vt essent pro remissione peccatorum, sed vt essent signa venturi Messiae testimonia professionis, ac exercitia admonentia de Fide & Inuocatione, nec valere nisi prius iacto fundamento, videlicet, agnitione promissione Messiae, & accepta remissione peccatorum, & inuocatione.

S i c de reuera legis, id est, de iudicialibus docebant, placere politica officia in fundamento, id est, agnita promissione Messiae, & accepta remissione, & incoata in corde illa prima parte Legis, scilicet Decalogo, fiducia auxilij diuini, & propter gloriam Dei, & dilectionem promissi fierent politica officia, non sicut ea faciebant Alexander, Sulpicius, Marius & similes, cum contentu Dei, propriæ potentie ac virtutis causa.

S i c Prophetæ monstrabant promissionem & vnam Legis, e contra vero superstitiosas opiniones taxabant, vt Ieremias. Non præcepi patribus vestris de holocaustis. Et Psalm. 50. Holocaustis non delectaberis. Hæc & similia dicta videbantur aperte pugnantia cum Lege, quare impij Reges & Pontifices armati perirent Legis, crudeliter sæuiebant in Prophetas: Sed Prophetæ hoc viderant, Lege non postulari ceremonias sine noticia & fiducia Messiae, & sine penitentiâ, seu vt vulgo loquuntur, ex opere operato, & cum cæteris erroribus, quos ignara multitudo affingebat.

Q uia autem constitutio illa politiæ Mosaicæ dicatur proprie vetus Testamentum, confirmant hæc dicta, Galat. 4. Hæc sunt duo Testamenta, vnum quidem ex monte Syna ad seruitutem generans; id est, obligans ad hanc politiâ, quæ etsi erat magnum beneficium (gratum enim est enim scire certam Ecclesiæ sedem) tamen seruitus erat, non est, nondum erat illud summum bonum, noua & æterna vita, quæ vera libertas exhibenda in nouo Testamento: Sed erat ministerium Legis, prædicans iram aduersus peccatum, & coercens disciplinâ, & erudiens populum umbris quibusdam de futuris bonis.

S i c ad Hebr. 7. vetus Testamentum ait abrogari, quod fuit imbecille ac inutile. Non loquitur de promissione venturi Messiae. Hæc non fuit inutilis Patribus, sed Lex fuit infirma & inutilis, licet, ad iustificationem, seu ad tollendum peccatum & mortem. Hæc ipsum enim vult dicere: Etsi magnum beneficium erat dari certam Ecclesiæ sedem in terris, constitui pulcrâ politiâ & disciplinâ.

tamen hæc bona omnia erant res interitui & morti obnoxie, erant iusticia & vita æterna. Sic & clare Ierem. cap. 31.

Verus Testamentum fœdus, quod factum est cum educeretur populus ex Aegypto, & eruditissime discernit vetus & nouum. Vetus fuit promulgatio externa Legis, & declaratio iudicij aduersus peccatum, & constitutio politie, vt certa sedes esset verbi & testimonijs Dei. Sed nouum non erit externa promulgatio Legis, sed noua & æterna vita, lux & iusticia, Lege ardente in cordibus, liberata morte & peccato. Complectitur enim Ieremias totum & integrum effectum noui Testamenti, vt plerunq; Prophetæ de beneficijs Messie loquentes, non tantum de incarnatione concionantur, sed de tota & integra instauratione naturæ. Fitq; ita illustre discrimen noui & veteris Testamenti, cum illa noua, celestis & integra liberata natura ab omnibus malis, confertur ad veterem naturam, subiectam Legi & morti.

Hæc etiam appellationes referuntur: Vetus, sic dicitur & propter tempus & propter subiectum: Qui Legis promulgatio tempore antecedit instaurationem naturæ in nouum resurgente Christo, & complendam, cum tota Ecclesia mundata ornabitur sua gloria. Deinde propter subiectum dicitur Vetus, quia hæc vetus natura premitur iudicio Legis, & coercenda est disciplina Legis. Ac vt vetustas naturæ manet in hac vita, sic manet Lex & hoc ingens onus, quod Lex in maledictionibus denuntiat, illi est, manet ira Dei æterna, nisi ex Euangelio fuerit accepta remissio. Deinde manent & ingentes calamitates, quæ sunt poenæ, quibus Deus omnium peccata extra Ecclesiam & in Ecclesia punit, graffiantur bella, morbi, inopia, vastationes, exilia, iniuriæ, desertiones, peribæ, distractiones amicorum, deniq; dolores innumerabiles. His ærumas sciamus non casu accidere, sed perpetuam vocem Legis esse, quæ hanc miseram naturam admonet de ira Dei æterna, & feruente coercet. Nec putemus deleta politia Mosaica, propterea dissipate iudicium Dei, & maledictiones aduersus peccata. Incoatur quidem benedictio & liberatio in ijs, qui credunt Euangelio, & ira Dei æterna remittitur, sed donec vetustas corruptæ naturæ manet, simul manent aliqua poenæ.

Nam vox Legis moralis & maledictiones, ideo reuelatæ sunt, non quod ad illum populum tantum pertinerent, sed vt alicubi extaret testimonium & iudicium Dei, aduersus peccatum, in toto genere humano. Dicitur ergo vetus Testamentum, hoc onus, quia premit totam veterem naturam, non solum in impijs, sed etiam in sanctis, ante integram liberationem. Sed his consolatio, auxilium & mitigatio proponitur in Euangelio, & eateuus maledictio abrogata est. At impij pereunt iuxta maledictiones hanc liberatione, vt multi præstantissimi homines horribiliter perierunt

runt oppressi simul presentibus calamitatibus, & aeterna ira, ut Scaevola, Pompeius, Caesar, Crassus, Cato, & sunt in conspectu quotidiana exempla, congruentia cum vniuersa mundi historia. Cum enim vniuersa hominum sit rea, premitur maledictionibus Legis. Ex quo recensui satis intelligi potest, quomodo quadrent appellationes veteris & noui Testamenti, si tempus promulgatae Legis, & integritas ratio conferatur. Item, si cogitemus veterem naturam premi dicitur, ante integram instaurationem. Idque cum cogitamus, singulae arumnas sciant esse Legis concionem, qua de ira Dei admonemur, quæramus Messiam, sciant fratres nobis injici, ut hæc vetustas ratio coercetur.

N O V V M Testamentum est prædicatio iustitiae peccatorum, & donatio vitæ aeternæ, ac nouæ iustitiæ, iustitiæ peccato, & deleta morte, propter Christum Mediatorem. Comparatur nouum Testamentum, incoatum intelligamus in conspectu prædicatione Euangelij, inde vsque ab initio datae promissionis, & compleri intelligamus in tota Ecclesia, cum ex morte resuscitata habeat aeternam gloriam. Et huius ingentis gloriæ exemplum in corpore, & aliquot membris viderunt Apostoli, cum viderunt resuscitatum, & ascendentem Christum. Ibi enim viderunt integram in illis mortalem esse mortalitatem, viderunt nouam naturam fulgentem in illis, noua iustitia & vita. Sic de nouo Testamento Ieremias loquitur, est, complectens non tantum prædicationem Euangelij ante promissionem, sed integrum beneficium, cap. 31. Dabo Legem in cordibus eorum, & ero eris in Deum, & erunt mihi in populum, & non docebo ultra vir proximum suum, dicens, Cognosce Dominum, omnes enim cognoscent me: Quia ero propitius iniquitati eorum, & peccatorum non recordabor amplius. Pugnancia hic dici videntur, Promissio enim inquit, Feriam nouum pactum, At vero pacta sunt verba, quo, & ministerio vocali, per quod Deus suam voluntatem declarat, & sæpe alias dicitur in nouo Testamento-propagandum esse nouum verbum, ut Iesaiæ 61. Spiritus Domini super me, ad annuntians afflicto misit me. Postea vero inquit: Non docebit ultra vir proximum suum. Hic inquit ministerium vocis humanæ deservit esse. Hæc congruunt recte distributa.

I N C O A T V M enim nouum Testamentum in hac mortali vita, per ministerium prædicanda promissionis omni tempore: Sed completur integre exhibita luce iustitiæ & vitæ aeternæ, in qua ministerium docendi mandatum hominibus cessabit, & coram fruemur aeterno conspectu Dei, interim vero est incoatum nouum Testamentum in renatis, tamen quia vetustas carnis manet, caro ut supra dictum est, horribiliter premitur maledictionibus Legis, hoc est, calamitatibus omnis generis, ut agnoscat Deus aduersus peccatum, & quaeratur Mediator. Item, ut peccator

peccatur & puniatur. Ideo, vt supra saepe dictum est, maxime Ecclesiam in gentibus calamitatibus oppressa est, quia praecipue in Ecclesia iram suam aduersus peccatum vult conspici, sed tandem Ecclesia propter peccatum exuret, & liberabitur ab omnibus poenis, & dabitur aeterna vita & gloria. Sicut hic dicitur, Peccati eorum non cordibor amplius.

§ 1 c & 2. Corinth. 1. Paulus discernit nouum Testamentum, & eandem doctrinam tradit grauis imam, & dulcissimam consolatione. Doctrina haec est, Vetus Testamentum vocat literam & ministerium mortis, id est, Legem accusantem & damnantem homines: At nouum vocat ministerium spiritus, id est, praedicationem Euangelij, per quam datur Spiritus sanctus, incoans in corde nouam lucem, iustitiam & vitam, vt Rom. 8. dicitur: Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, pro clamamus Abba Pater. Agnita misericordia per Euangelium non iam fugiunt mentes Deum, sed accedunt ad eum tanquam Patrem, & vt accedant, adiuantur Spiritu sancto, inuocant, credunt, & accipiunt in promissionibus, cum considerant, Deum seedere aetno & immutabili sibi adiunxisse humanam naturam, cum filius nouus est ex virgine, id est, cum duae naturae diuina & humana in Filio copulate sunt, tenent euident testimonium, quod ostendit, Deo nec curae esse genus humanum, cum audiunt hunc Filium mitti, vt sit iustitia, & sit autor nouae & aeternae vitae, sicut Iesaias inquit: Pater miseratus, ad ipsum confugient. Et haec ipsa vox Euangelij, est potentia Dei, ad salutem omni credenti, id est, per hanc datur Spiritus sanctus, & incoatur noua & aeterna iusticia.

CONSOLATIO

ecclesiae. Miretur aliquis, cur noui Testamenti gloria tantopere celebratur a Prophetis, cum illa collectio Ecclesiae, quae fiebat per Apostolos, nequaquam habeat tam conuenientem ordinem, tam certos gubernatores, tales victorias, & miracula, sicut educitio ex Aegypto, & reuolutio politica.

Hic responder Paulus, Imo illa gloriosa facta omnia exhibita sunt, vt essent testimonia, non tantum de illa peritura politica, sed de promissione futuri & aeterni regni. Ac doctore credamus cum affuerit Deus illi periturae politicae, multo magis futurum esse isti suo aeterno regno. Offenduntur humana indigentia vident Ecclesiam esse dispersos & vagos coetus, sine praesidijs gubernatis, sine potentibus gubernatoribus, deniq; sine ordine. Deinde inopiam suam infirmitate excruciantur, quarunt quid profit Euangelium, & nomen Christi, cum non sentiamus in nobis noua & miranda dona. Item relinquamur in arumis, sicut alij damnati homines in hac vita.

ADVERSUS has dubitationes opponit Paulus hanc consolationem, si peritura politica ministerium fuit gloriosum, quanto magis hoc ministerium salutis aeternae erit gloriosum, id est, erit efflu-

cax in his qui Euangelium amplectuntur, & mirabilibus modis fru-
uabitur. Angimur animis in tantis tumultibus rerum humanarum
tuimus Ecclesiam, doctrinam, literarum interitum, & hæc pericula
nent, non humanis consilijs, sed diuinitus inter tantas regni
fufiones & ruinas feruari Ecclesiam. Id vult Deus considerari
peti defensionem: & ne frangamur animis, tradidit promissam
mansuram Ecclesiam in terris vsq; ad finem mundi, sicut clamat
Christus Matth. ultimo: Ecce ego vobiscum sum vsq; ad consum-
tionem sæculi. Iam cum Ecclesia mansura sit, necesse est Euangeli-
esse gloriosum, id est, efficax, necesse est protegi Ecclesiam man-
bus operibus Dei, necesse est & studia aliqua literarum manent
in hac vltima senectâ mundi omnia erunt imbecilliora & defen-
ra. Sed tamen cogitatione harum consolationum nos confirmet
& ad precandum excitemus.

Sunt autem plurimæ noui
menti descriptiones passim in Prophetis, in quibus simul mem-
& passionis Christi & beneficiorum, videlicet remissionis pec-
rum & regni æterni, hoc est, nouæ & æternæ iusticiæ & vitz, vlti-
53. & Dan. 9. Septuaginta hebdomades præfinitæ sunt populo
in his aboleatur peccatum, & exhibeatur iusticia æterna. Ita
cideatur Dominus. In his dictis breuiter summa rerum, quæ in
Testamento sicut, comprehensæ sunt. Sic & Zach. 9. scri-
tur: Tu quoq; in sanguine Testamenti tui emittes vinctos tuos
cu, in quo non est aqua. Breue dictum est, vt multa sunt in Prophe-
sed collatione sunt perspicua. Vocat sanguinem Testamenti, sangui-
nem victimæ, per quam Testamentum de rebus æternis condendum
confirmandum est, videlicet sanguinem Christi. Notat enim Pro-
pheta non tolli peccatum sanguine pecudum, sed eas victimas
esse alterius victimæ. Educes, inquit, vinctos tuos de lacu, id est,
morte æterna: captiuos illos, videlicet, qui erunt tui: & quidem
ces sanguine, id est, victima quæ promissa est, vt res æternas reddas
videlicet placata ira morte filij Dei. Complectitur ergo, nouum
Christi, & æterna beneficia.

DEINDE quale sit hoc regnum
quales actiones præcipuas habiturum sit, describit Cap. 12. Edificat
super domum David Spiritum gratiæ & precum. Hic nominat præ-
pria noui Testamenti bona, Spiritus gratiæ est Spiritus sanctus,
adiuuantur corda, vt agnoscant auditio Euangelio, & credant
pi in gratiam, statuunt vere placatam esse iram Dei: Postea
agnita misericordia innocens, ac præcipue nominat innocens
quia hæc est solius Ecclesie cultus, prorsus ignotus omnibus
rantibus Euangelium. A c simul doctrina & consolatio
tur, admonemur vt innocens, & significatur, hunc cultum Deo
rum, & non irritum fore. Hæc descriptiones & similes in Prophe-

me nos de nouo Testamento & beneficijs noui Testamenti eru-
 quæ quidem propius aspiciemus, cum has amplissimas cõsola-
 ad vltim nostrum transferemus, & spiritum inuocationis exci-
 uis.

Et plerunq; Prophetæ de nouo Testamẽto dicentes, si-
 de pœnis impiorum præsentib. & æternis concionantur, vt Amos
 ecce oculi Dei super regnum peccans, & conteram illud: Vetunta-
 non conteram regnũ Iacob. Ecce ego mundabo & concutiam in
 multos gentib. domum Israël, sicut concutitur triticum in cribro,
 hinc cadet granum super terram. Gladio morientur omnes peccato-
 In die illa suscitabo tabernaculum, &c. id est, Cum colligam mihi
 cõsolationem, simul horribilib. pœnis declarabo iram aduersus impios,
 delictis regnis excerpam & seruabo exiguam multitudinem, vt deleta
 Hierosolyma & dispersa gente Iudaica, excerpæ sunt reliquæ præ-
 dicatione apostolorum, & postea dilacerato imperio Romano, ciui-
 libus & barbaricis bellis, tamen Ecclesia collecta est, & nunc tristissi-
 mis pœnis excerpit Ecclesiam, & cum glorificabit totam Ecclesiam,
 simul æternas pœnas abiecit impios. Sic describit nouum Testa-
 mentũ Iesias, cap. 67. de inuocatione & prædicatione loquens: Ecce
 ego ad gentem, quæ nesciebat me. Deinde de pœnis imperiorum: Vos
 quæderitis Dominum, in eade corruetis. Interim tamẽ inquit:
 cõsolationem Ecclesiam, vt si vna vna inueniatur, ne disperdam, inquit, to-
 tam. Et de completionem noui Testamenti addit: Ecce creo cœlos nouos.
 Hæc dicta Prophetarum consideranda sunt, vt incoatio-
 nem completionem discernamus. Item, ne tristissimo spectaculo
 imperiorum fracti, existimemus nullam esse Dei Ecclesiam,
 sed inter has horrendas confusiones, ramen querendum &
 verum esse verbum Dei, & eos qui se fide, voluntate, inuocatio-
 ne cõsensione, cum vera Ecclesia coniungunt, esse membra popu-
 li, quoniam sunt, etiamsi inter tumultus regnorum seruitute, aut
 non opprimantur. Hanc cõsolationem pijs necessariam esse hoc
 tempore omnes intelligunt. Sæpe enim hac tentatione sani con-
 cussantur. An Deus prorsus abiecerit has gentes, vbi non manent Ec-
 clesie politæ. Hic multi ruunt in desperationem, pauci pij vix
 in certamine eluctantur. Hos dolores describens Oseas cap. 13.
 dolores venient eis, sed de manu mortis liberabo eos. Ero mors tua o
 mortuus. Quil vocer dolores parturientis, satis intelligunt nunc sani,
 vt afficiuntur conspectu Turcici latrocinij, & aliorum tumultuum
 in multis locis, sed addita est cõsolutio, quæ pijs
 confugere ad promissionem noui Testamenti: Ero mors
 tua mors. Item: Omnis qui inuocabit nomen Domini, saluus erit.

Dixi quid sit nouum Testamentum. Ac monui considerandum esse, quæ dicta de incoatione, quæ de impletione loquuntur. Dicitur enim nouum Testamentum, & quia promissio post lapsum tradita est, & quia incoatur noua & æterna iusticia & vita, quæ noua in regre post resurrectionem exhibebuntur. Nunc vero Ecclesia hæc infirma natura subiecta est cruci, & imperia mundi omnia inuicem pœnis concutientur usq; ad finem. Quare etiam delecta christi Israël, & cum ea ceremoniæ & forenses leges extinctæ sunt, tamen legis quæ iudicat peccatum, videlicet vox Decalogi semper manent & pœnæ, sed pijs mitigantur. **S**icut autem in terra Israël Deus pacem & alia vitæ commoda promisit populo, prædixit: sic Ecclesia quanquam dispersus cœtus est, nec habet imperium, aut certam sedem, tamen quia huic vitæ opus est in hospitio promissiones habet, non de certa sede, sed de hostio victu in genere. **P**rudenter igitur exempla pœnarum bonorum Israël accommodanda sunt: ut ibi polluti idoli, libelli, & alijs sceleribus puniri sunt, ita nunc vagantur pœnæ per eos pollutos: quia iudicium Dei aduersus peccata idem est omnino pœnitentibus, & exempla illa proposita sunt, ut vocem legis & iudicium Dei vniuerso generi humano, & omnibus ætatibus declarata, ad pœnitentiam hortentur. Deinde ut Dauid, Iesaias, & multi alij uocantes Deum, exaudiuntur & defenduntur in sua uocatione: ita nunc sciamus Deum Ecclesiæ, etiam cum dispergitur, tamen hospitio aliqua daturum esse, ut tunc dabat Eliæ exulanti nidulum apud uiam Sarephanam. **S**ed tamen discrimen esse sciamus, quia non est promissum regnum, non promissa est certa sedes: Sed in gratiam sciamus Deum in hac vita daturum esse hospitium Ecclesijs, & sicut nascenti Christo hospitium fuit in præsepi. In hoc sciamus inquit Paulus 1. Timoth. 4. Pietas promissionem habet pœnitentiam futuræ vitæ. **A**c valde prodest intelligere, cur promissiones corporalium bonorum traditæ sint. Possunt autem numerari causæ. **P**rima, ut refutentur Epicurei furiosi, hoc esse, aut ordine naturæ tantum, existimemus nobis obijci bona corporalia, sine auxilio Dei: Sed vere statuamus hæc bona etiam Deo esse, & Deum nobis dare hospitia, politias, domicilia, pacem, & bonos successus in laboribus. Hæc sæpe inculcantur, ut Psalm. 127. Dominus ædificauerit domum. Et sequenti: Beati omnes qui timeant Dominum. Labores manuum tuarum manducabis. Et Psalm. 128. diebus famis saturabuntur. Christus inquit: Primum querite regnum Dei, & cætera adijciuntur vobis. Et quidem iubet petere pœnitentiam. Et Deuter. 8. Affixit te penuria, & dedit tibi carnem ostenderet quod non in solo pane uiuit homo, sed ex anima ueritate

ex ore Dei. Et de Isaac dicitur Genesis 26. Seminavit Isaac illa, & inuenit illo anno centuplum. Benedixitq; ei Dominus, & multiplicatus est. Et Genes. 28. Si fuerit Deus mecum, & custodierit me, & dederit mihi panem. Deniq; sparsa sunt ubiq; testimonia illius Dei hanc corporalem vitam defendi, & iuuari rebus necessarijs.

SECUNDA causa est, cur promissiones bonorum corporalium datae sunt, vt sciamus Deum in hac vita Ecclesiam seruare esse. Nam in tanta magnitudine periculorum, hac consolatione nobis opus est.

TERCIA causa est, vt fides & invocatio precandis & expectandis his rebus necessarijs exerceatur, & crescat spiritus bonitatis & praesentiae Dei, ac simul crescat gratitudo. Ideo Paulus inquit Rom. 5. Tribulatio patientiam efficit, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit. Cum videt Paulus exardere se precantem in nauis, & seruari omnes, quanquam fracta nauis, agnoscat praesentiam Dei, & hoc testimonio fides fit ardentior & firmior, & accenditur gratiarum actio.

HARVM causarum cogitatione, nos quoq; fidem exerceamus in petitione corporalium bonorum. Exerceamus & gratiarum actionem. Et quanquam oportet legibus paratos esse ad obedientiam in calamitatibus, tamen sciamus in hac precatione duo obiecta comprehendenda esse. Oramus pro toto corpore Ecclesiae, & pro nobis ipsis. Petimus ne bellis tota Ecclesia deleatur, ac pro vniuerso coetu certo impetramus. Quanquam ratem non semper singulis tollitur malum, tamen mitigatio impetratur, vt orantes pro Dauidis exercitu, primum totum exercitum orabant seruari, idq; impetrabant: Deinde singuli ad obedientiam parati erant, si dimicantes interficerentur, sed tamen sibi mitigationem impetrabant, vt multi seruarentur, aut certe consolationem à Deo haberent. Vt Ionathas quanquam interficitur, tamen prius oratus & confirmatus est à Deo, & vincit ea pars tandem, quam ipse orabat superiorem esse. Haec dixi, vt in his precationibus discamus complecti non nos tantum, sed totam Ecclesiam, & totas politicas de his exercitijs homines saepe commonefaciendi sunt.

EXPOSITI discrimen veteris & noui Testamenti, quod in Ecclesijs intelligi valde vtile est. Postremo autem hoc monendus est, vt politicae Mosaycae funditus deleta est, ita caeremoniarum & foederis leges, quae non sunt praecipua naturalia, abolita sunt. Nec magis ad nos pertinent, quam leges Solonis. Sed vt natura hominis maneat, ita manent naturalia, quale est, Ne cognati in primo & secundo gradu conubia contrahant. Et inter naturalia Decalogus est, qui est praecipua pars legis, propter quam caetera constituta sunt. Voluit Deus promulgationem fieri decalogi illustri testimonio, vt ex-
cetera vox iudicij diuini aduersus peccata totius generis hu-
ani.

ni. Ideo tantis miraculis populus ex Aegypto eductus est, & tota
nostris mirabiliter in deserto defensus, ut cōspiceretur praesentia Dei, &
hac miranda facta omnia, testimonia essent vocis decalogi, quae non
est abolita, sed est aeternum & immutabile iudicium Dei aduersus pec-
cata.

Quoniam enim confugientibus ad Christum remittuntur pec-
cata, non propterea Deo peccatum placet, sicut placet eius carnis fili-
ae, cui tunc interdictum erat. Manet haec vox, & est aeterna: Nolle-
us volens impietatem tu es: Sed ingentem iram suam effudit in
qui pro nobis intercessit, & persoluit poenam. Hoc pretio in-
dente recipimur. Qui autem non confugiunt ad hunc Filium, in-
dente condemnati voce legis, & pereunt. Haec alias copiosius expo-
nimus.

CETERVM etsi caeremoniae Leuiticae abolitae sunt, non
continent imagines de multis Christi beneficijs, sed dextra expo-
ditae sunt. Nam prava imitatione legis Mosaycae multi errores in-
trati sunt. In lege honorificentissime institutus est ordo Sacerdotum
praepositus summus sacerdos, aliae familiae sacrificijs, aliae alijs
trib. destinatae sunt. Hi ad tabernaculum seu templum certis
praesto erant, docebant, sacrificabant, dijudicabant controversas
doctrinae, versabantur in studijs, Denique nihil hoc collegio inuolun-
tate humano pulchrius & venerabilius fuit. Etsi enim saepe multi
erant impij, & postremo tempore Pharisaei & Sadducei: tamen
Deus familiae sacerdotum promissionem dederat, semper aliquos
qui pie manserunt, ut Ieremias, & postea Simeon, Zacharius, &
multi.

Hoc exemplum collegij omnium toto orbe terrarum
percurrere, certe significat in Ecclesia semper fuisse & futurum esse
ministerium vocis diuinae, per quod Deus est efficax, & imperat
aeternam: Monet item, hoc ministerium reuerenter colendum.
Sed principalis functio est huius collegij, proponere Euangelium.
Malach. 2. dicitur, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & in-
quirunt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Sicut
autem quondam Ethnici retinuerunt caeremonias Noe, Sicut
Phar. amissa doctrina: sic indocti vltimis temporib. fixerunt ad
genum sacerdotij Leuitici regnum pontificium, in quo obsecrati
Euangelij, dederunt pontifici imperia, & potestatem leges con-
de nouis cultibus, & ut alluderent ad sacrificia Leuitica, veteris
coenam Domini in sacrificium certi ordinis, quod fixerunt pro
vivijs & mortuis, ex opere operato, id est, sine bono motu veteris
depravationes & κακοζυλία reprehendenda sunt, & quae
quis tunc fuerit pius vsus sacrificiorum, & quid vere significent.

MULTAE sunt dulces significationes in caeremonijs, quae
de magnis rebus admonent, sed cauendum est ne aberret in
toto. Pulcherrima imago est Ecclesiae omnium temporum, Arca

sancti sanctorum, quæ vocabatur Arca fœderis. **P**ri-
 us appellatio Arce fœderis, significat illum tantum esse pò-
 Deum, cum quo expresso verbo pactum fecit. Amisso igitur ver-
 bo, populus ille definit esse Ecclesia Dei, & singuli ita tantum fu-
 vere membra Ecclesiæ, cum illud pactum fide amplectantur. &
 si in hanc arcam nos includimus, in qua non parietes contem-
 pli sunt, sed hæc appellatio fœderis, videlicet quæ monet Deum
 cum fecisse pactum, nos receptos esse à Deo. Vides igitur hæc
 appellatio significari, eam esse Ecclesiam, quæ fœdus, id est,
 verbum Dei amplectitur.

DEINDE in arcam collocatæ sunt
 decalogi, quo significatum est, Ecclesiam semper oportere cu-
 lodem esse ipsorum librorum Prophetarum & Apostolicorum, in
 quibus Deus se patefecit. Vbi igitur hi libri non sunt, ibi Ecclesiam
 Dei esse impossibile est ac seruetur Arca propter hos libros. Sic sem-
 per aliquis cœtus seruabitur, qui erit custos horum librorum. Itæ
 primum professio & libri custodia significatur, vt ad huius libri con-
 sultationem & lectionem inuitemur. Deinde significatur, qualis sit Ec-
 clia Dei distincta à reliquo genere humano. In mentibus huius cœ-
 tus licet agnitio Dei tradita in verbo, & incoata est obedientia, &
 cum eia integra. Talis erit populus æternus Dei, tenens in mentibus
 hanc naturam instaurata in clusum Decalogi: Ardebit dilectione Dei
 non corpore, tota anima, sine vitiosis appetitionibus.

TER-
 tiò. Arca tegebatur tabula aurea, quæ vocabatur propitiatorium.
 Hæc appellatio significatum est, Ecclesiam regi aduersus iram &
 iudicium Dei, mediatore Christo, qui, quia est Propitia-
 tor, Deus parit nobis, recipit nos, ac seruat nos. Sine hoc vmbracu-
 lo natura hominum opprimeretur magnitudine iræ Dei.

AD
 quartum est autem promissio de Propitiatorio, Exod. 25. Inde Deum lo-
 cutum esse, ibi exauditurum esse. Ideoq; hæc tabula nomen habuit
 Propitiatorium, quia Deus eo loco voluit inuocari, & ad hunc locum al-
 liqui populum, ita ne alijs locis nouæ arcæ, noua templa conderen-
 tur. Congruit autem typus. Vt enim propitiatorium est sedes Dei,
 ita Christus vere sedes est Dei, quod in Christo vere est diuina natu-
 ra. Ad hunc alligata est Ecclesia, non exaudimur nisi propter ipsum,
 ut scriptum est: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit
 vobis. Quare inuocantes sine agnitione, & sine fiducia Christi, repel-
 luntur à Deo, vt omnes ignari Euangelij.

SUPER hanc se-
 dem stant duo Cherubin, alas iungentes, & sese contuentes. Hi
 significant ministerium doctrinæ in vtroq; Testamento, & sunt iun-
 ctæ, & facies se mutuo contuentur, vt consensus doctrinæ signifi-
 cantur. Eadem est vox Prophetarum & Apostolorum de peccato, de
 operatione per Christum, de vita æternâ, deniq; de vera agnitione
 Dei;

Dei, & vero cultu Dei: Et tota illa pompa sacrificiorum veterum, significat vnum sacrificium filij Dei, qui pro nobis victima factus, sustinuit iram Dei, effusam in se, quasi ipse peccata nostra admiserit. Huius ita doloris, confusionis, ignominia, humilitatis magnitudinem, nulli Angeli, nulli homines eloqui possunt, sed tamen exitum mentes sunt ad tantæ rei cogitationem. Ac rursus admonet Cherubin, non esse Ecclesiam, vbi non est doctrina Prophetiarum, & apostolica ministerium. Vinctes & baculi significant etiam ministros, doctores, & scholasticos. Etsi autem hoc nostrum munus locum est, & longe infra impiorum gubernationem collocatum: tamen Deo gratum esse, ac necessarium generi humano, & a Deo libenter inter ingentes procellas defendi & seruari. Plenum est veræ dignitatis, ac nos ipsi muneris magnitudinem cogitantes, in functionem nostrâ diligentia, patientia, modestia studeamus, aduersus pericula sustentemus nos promissionibus: Ecce ego vobiscum usque ad consummationem sæculi. Item: Supra hanc petram edificabo Ecclesiam meam, & contra eam non preualebunt portæ inferorum. **E T S I** autem sumus, vt Paulus inquit, vasa vitæ in ministerio miseris, infirmi, egeni, non florentes opibus, tamen in legatione pro Christo, vt inquit Paulus: quam certe Deus delectatur, sicut in ipsa multorum Prophetarum & Apostolorum vocazione declaravit, hoc munus sibi curæ esse. Quantis miraculis vocatus saiam, Ieremiam, Iohannem Baptistam, Paulum? Hæc non contemnerentur, nec propter illos tantum, sed testimonia sunt vtilitatis Ecclesiæ, quæ ostendunt Euangelium vere esse vocem Dei, & Deorum esse suos ministros. Hæc satis fit admonuisse de ceremoniarum interpretationem opus esse vera Euangelij cognitione.

P **S T R E M O**, etsi leges forenses nihil ad nos pertinent, tamen legere admonent Deo placere vitam politicam, contractus, ordinatum magistratum, iudicia, pœnas sceleratorum, ac ostendunt pios debent talibus officijs exercere fidem, confessionem, patientiam, dilectionem: Nam, vt supra diximus, ante hæc opera politica, fundamentum teneri necesse est, videlicet noticiam promissionis, ac filiam incoatam obœdientiam Decalogi. **E T** quia politia Modestissima optima idea & forma est politia, in hoc natura deprauata: itaque prudentibus gubernatoribus vtile est hanc formam considerare. In Ethicâ in duabus rebus fuerit negligentiores, in puniendis blasphemis, & prohibendis vagis libidinitibus. At lex diuina grauissimas pœnas constituit in cultores idolorum, blasphemos, impios doctores. Item, in pollutos vagis libidinitibus. Voluntas igitur Dei de his actis in lege diuina, à sapientibus gubernatoribus consideranda.